

Лексіка-семантычная класіфікацыя лацінізмаў у палемічных творах Іпація Пацея

Самы значны пасля паланізмаў пласт лексікі іншамоўнага паходжання ў старабеларускай мове складаюць запазычанні з лацінскай мовы. Шырокае пранікненне лацінізмаў значна ўзбагачала слоўнікавы склад мовы. Вядомыя старабеларускай мове лацінізмы характарызуюцца тым, што ў асноўнай сваёй масе служылі для выражэння разнастайных адцягненых паняццяў, утваралі навуковую, грамадска-палітычную, юрыдычную і канфесійную тэрміналогію.

Крыніцай фактычнага матэрыялу для дадзенай работы паслужылі творы “Берестейскі соборъ и оборона его” (1596 г.), “Антиризисъ или Апологія противъ Христофора Филалета (1599 г.)”, “Гармонія восточной церкви съ костеломъ Римскимъ” (1608 г.). І.Пацей напісаў прадмову, пераклаў на старабеларускую мову і ў 1597 г. выдаў пад адной вокладкай дзве знакамітыя кнігі Пятра Скаргі “Synod Brzeski” (Вільня, 1596) і “Obrona Synodu Brzeskiego” (Кракаў, 1597), якія адыгралі вельмі важную ролю ў гісторыі рэлігійнай палемікі. І хаця аўтарства названых твораў не належыць самому І.Пацею, тым не менш яны паслужылі крыніцай фактычнага матэрыялу для нашага даследавання, таму што па-першае, перакладчык унёс многа ўласнага ў мову перакладу, а па-другое, менавіта з гэтых кніг фактычна і пачалася актыўная рэлігійная палеміка па пытаннях уніі. Тэксты названых твораў, перавыдадзеныя ў “Рускай гістарычнай бібліятэцы”, і паслужылі крыніцамі фактычнага матэрыялу для нашага даследавання.

Класіфікацыя лацінізмаў, выяўленых у аналізуемых творах І.Пацея, па лексіка-семантычных групах можа быць прадстаўлена ў наступным выглядзе:

І. Грамадска-палітычная лексіка

1. Словы, што абазначаюць асоб па адміністрацыйных пасадах, выканаўчых службовых функцыях, сацыяльным становішчы, адносінах да грамадскага працэсу: *депутатъ, канцлеръ, монарха, патронъ, персона, сенаторъ, царъ*;

2. Група запазычанняў, якая характарызуе арганізацыю дзяржаўнага кіравання ў ВКЛ, выканаўчую дзейнасць чыноўніцкага апарату, знакі і атрыбуты ўлады, адміністрацыйныя адзінкі, паняцці знешнепалітычнай дзейнасці і дыпламатыі: *деклярація, інструкцыя, кардынальство, кашталяния, коньөөдерацыя, короновати, коруна, коруньный, монархия, партикулярный, приватъный, провинцыя, сенаторъский, тиранство, титуль, царство, царский, царствіе, царствовати*;

3. Словы, якія характарызуюць з’явы і падзеі грамадскага жыцця, грамадскай арганізацыі: *трыумъөөвати, ѳамилея, ѳорътунъный, шпиталь*.

II. Юрыдычная лексіка

1. Слова, які абазначаюць назвы афіцыйных і неафіцыйных асоб, звязаных з судовай справай: *прынцыпаль*;

2. Слова, звязаныя з абазначэннем агульных і прыватных паняццяў судаправадзення, мер і спосабаў пакарання, канкрэтныя назвы са сферы выканаўчай і следчай дзейнасці судовых органаў: *апеляцыя, декрэт, протестацыя, протесътовати, трыбуналь, юрысдыцыя*.

III. Канцылярская лексіка

1. Слова, які ўяўляюць сабой назвы тагачаснай дакументацыі агульнага і прыватнага характару, частак пісьмовых дакументаў, копій і вытрымак з іх, дапаўненняў, заўваг і г.д.: *артыкулъ, карта, копея, паракграоъ, прывилея, реестръ, универсаль*;

2. Слова, які характарызуюць арганізацыю канцылярскай справы ў ВКЛ, назвы разнастайных канцылярскіх аперацый, пісьмовых прылад і асоб, што ажыццяўлялі канцылярскі працэс: *канъцелярыя, паръкгаминь*.

IV. Сацыяльна-эканамічная лексіка

1. Слова, што абазначаюць асоб па ўдзеле ў эканамічным жыцці, камерцыйнай і фінансавай дзейнасці: *арендаръ, оунъдаторъ*;

2. Слова, які характарызуюць матэрыяльныя ўладанні, маёмасныя правы і адносіны ў ВКЛ: *тестаментъ, оунъдаменьтъ, фунъдованъ, фундовати, оунъдоватися*.

V. Лексіка, якая характарызуе разумовыя здольнасці чалавека, мысленне, маўленне: *повальшовати, сеньтенция, сѳалшовати, трактованье, фалишь, ѳалшовати, ѳальшыве*;

VI. Лексіка, якая характарызуе прыроду ў бытавым і навуковым асвятленні: *элементъ, мутацыя, натура, пракътека*;

VII. Лексіка, звязаная з лічэннем і вымярэннем: *августъ, аръкушь, дата, июль, июнь, календаръ, марацъ, мартъ, октябръ*;

VIII. Лексіка, якая характарызуе навуку, культуру і мастацтва: *академия, аръкгументъ, гисторикъ, гистория, докторъ, дыспутацыя, дыспутовати, дыспутуючы, литера, проѳесоръ, школа, школный*;

IX. Слова, які ўжываліся ў сферы рэлігійнага жыцця: *бискупъ, гаръмонія, грекъ, греческий, капитульный, капланъ, капланский, капланство, кардыналь, католикъ, католицъкий, кляшьторъ, кондыцыя, конѳирмацыя, конъцылия, костель, костельный, Латинский, Латинникъ, министръ, мша, оѳера, оѳярованье, оѳеровати, папа, папежъ, папежский, пастыръ, пастыръский, пастырство, плебанъ, по-Греческу, по-Латине, примасъ, проѳесия, релія, Рымлянинъ, Римский, сакраменьтъ, церемонія*.

Такім чынам, у выніку класіфікацыі лацінізмаў па лексіка-семантычных групах былі вылучаны 9 такіх груп (частка з іх мае падзел яшчэ і на падгрупы). Па колькасных паказчыках найбольш прадстаўнічай з'яўляецца група лексікі,

якая ўжывалася ў сферы рэлігійнага жыцця (40 лексічных адзінак), на другім месцы – група, якая змяшчае грамадска-палітычную лексіку (30 лексічных адзінак), усе астатнія групы прадстаўлены прыблізна аднолькавай колькасцю лацінізмаў (ад 4 да 12 адзінак).

Паколькі для даследавання намі былі абраны рэлігійна-палемічныя творы, якія датычыліся розных сфер жыцця грамадства, то найбольшай па колькасці лацінізмаў з’яўляецца група рэлігійнай лексікі, але дастаткова шырока прадстаўлены лацінізмамі і іншыя лексіка-семантычныя групы, вылучаныя намі ў дадзеным даследаванні.